

Tabhaneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme*

Türkan ACAR**

ÖZET

Bugün cami mimarisi içerisinde değerlendirilen tabhaneli camiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda ve gelişmesinde etkin olan ahiler ve gezici dervişler için inşa edilmiş dini işlevinden çok sosyal amaçlara hizmet eden yapılardır. Bu yapı tipi Orta Asya'dan beri Türk mimarisinde hemen hemen tüm yapı türlerinde sevilerek kullanılan dört eyvanlı şemadan doğmuştur. Anadolu'daki tabhaneli camiler XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar süren bir devre içinde inşa edilmişlerdir. İbadet dışında değişik amaçlar için inşa edilen yapılar, hizmet ettikleri kurum ve kişilere ihtiyaç kalmayınca, tamamen cami işlevini almışlardır. Bu çalışmada, Anadolu'daki tabhaneli camileri bir bütün olarak ele almak ve plan şemasından yola çıkılarak bir tipoloji oluşturulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda öncelikle arşiv çalışmaları yapılmış ve bugün ayakta olan 64 adet tabhaneli cami tespit edilmiştir. Tek tek ele alınan yapılar plan ve mimari özellikleri ile Anadolu'da ve Anadolu dışındaki benzer tabhaneli camilerle karşılaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tabhane, Zaviye, Cami, Abi.

An Essay on The Typology of Mosques With Tabhanes

ABSTRACT

Mosques with tabhanes, layouts of which are still being employed in contemporary mosque architecture, served rather for social purposes to serve Akhis and travelling Dervishes who were considered as critical agents in the establishment and development of Ottoman Empire. This particular typology emerged out of four-iwan schema which was repeatedly used within traditional Turkish architecture having its roots in Central Asia. Mosques with tabhanes in Anatolia were built in the period between XIV and XVI. centuries. Soon after the institutions and people which these mosques had served for had disappeared, these buildings served solely for worshipping. This study aims at comprehensively evaluating the set of Mosques with tabhanes at hand, and generating a typology based on existing layout schemas. The first step was to conduct an archival study in order to enlist 64 existing Mosques with tabhanes. It is presented the plans and architectural features of each Mosques with tabhanes alongside comparisons with similar type buildings inside and outside of Anatolia.

Keywords: Ottoman Empire, Tabhane, Zaviyah, Mosque, Akhi.

---

*Bu çalışma "Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler" adlı doktora çalışmasındaki tipoloji bölümünün kısaltılmış halidir. Bkz. Türkan Acar, "Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. Türk-İslam Sanatı BD., yayınlanmamış doktora tezi*, İzmir, 2011. Çalışmanın her aşamasında değerli katkılarından dolayı hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şakir ÇAKMAK'a saygılarımla şükranlarımı sunarım.

**Yrd. Doç. Dr., *Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 1 Eylül Kampüsü Uşak*
e-posta: turkan.acar@usak.edu.tr, turkan.acar@gmail.com

Giriş

Tabhaneli camiler, Anadolu Türk mimarisinde görülen yapı tiplerinden farklı özellikleri ve günümüz kullanımında işlev değiştirilmesi ile ilgi çekici yapılardan biridir¹. Erken dönem Osmanlı mimarisinde dönemin sosyo-kültürel yapısının bir getirisi olarak XIV. yüzyılda sıkça tercih edilmiştir. Osmanlı'nın bir uc beyliğinden devletleşmesine öncülük eden ahiler ve gezici dervişler için inşa edilmiş bu tür yapılar üç ana bölümden meydana gelmektedir. “Avlu” şeklinde adlandırığımız bir dağılım mekanı, “ibadet mekanı” ve “tabhane” şeklinde adlandırılan misafirhane yani barınma mekanlarıdır. Yapılar karakteristik plan şemalarında meydana gelen kimi değişikliklere rağmen ana şemalarını koruyarak XV. yüzyıl ortalarına kadar inşa edilmeye devam edilmiştir. XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar ana şemada bir çözülme görülmeye başlamasına rağmen ihtiyaç olan bölgelerde bu tür yapıların inşası sürdürülmüştür. Siyasi ve ekonomik alanlarda güçlenen devlet, imparatorluğa geçiş aşamasında bu yapıların doğmasına neden olan kurum ve kişilere gereksinimi kalmadığından yapıların inşasını da terk etmeye başlamışlardır. Artık her yapının belirli bir işlev üstlendiği külliyelerin inşaatı ön plana çıkmıştır. Sultanlar ve devletin ileri derecede yetkilileri kendi adlarına iktidarlarının ve güçlerinin göstergeleri olan büyük külliyeler inşa ettirmişlerdir.

Tabhaneli camilerin XIV. yüzyıl başından XV. yüzyıl ortalarına kadar pek değişmeyen bazı katı karakteristik özellikleri vardır: Tabhaneli camiler; son cemaat yeri ve minare gibi yardımcı unsurlar dışında üç ana mekandan oluşmaktadır. Kuzeydeki girişten, iç avlu=kapalı avlu ya da orta avlu şeklinde adlandırılan mekana girilmektedir. Bu mekan diğer mekanlara geçişi sağlayan bir dağılım mekanıdır. Bu mekanın ortasında genellikle bir fiskiyeli havuz bulunmaktadır. Mekanın kubbesinin ortasında da aydınlatma feneri vardır. Bu iki unsur avlunun ibadet için uygun olmadığını göstermektedir. Zemin kötü diğer mekanların zemin kotundan daha düşüktür. Kot sorunu, aydınlatma feneri ve şadırvan gibi unsurlarıyla bu mekan diğer mekanlardan farklıdır. Avlu genellikle diğer mekanlardan daha büyüktür ve daha büyük ve yüksek bir kubbe ile vurgulanır.

Avlunun güneyinde yapının ana bünyesinden dışa taşıntı yapan mekan ibadet mekanıdır. İbadet mekanını ile avlu enlice bir kemer ile birbirinden ayrılmaktadır. Zemin kötü avludan daha yüksektir, avludan birkaç basamakla bu mekana çıkılmaktadır.

Tabhaneli camilerde üçüncü mekan grubu, misafirlerin ağırlandığı tabhane mekanıdır. Tabhane mekanlarının giriş çıkışı erken örneklerde sadece avluya açılmaktadır. Bu mekanların ibadet mekanı ile ilişkisi yoktur. Bu mekanların kotu da avludan daha yüksektir. Bu mekanlara, dolaplar, nişler, ocaklar inşa edilmiştir.

¹Tabhaneli camiler için bkz. Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 2004; Ekrem Hakkı Ayverdi, “Bursa Orhan Gazi Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, VI, İstanbul, 1965, s.69-83; Şakir Çakmak, “Tabhaneler ve Gezici Dervişler”, *Erken Osmanlı Sanatı*, İstanbul, 1999, s. 156-157; Sedat Çetintaş, *Yeşil Cami ve Benzerleri Cami Değildir*, İstanbul, 1958; Ernst Diez – Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul, 1955; Sedat Emir, *Erken Osmanlı Mimarisi'nde Çok-İşlevli Yapılar: Kentel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler*, I-II, İzmir, 1994; Semavi Eyice, Osmanlı-Türk Mimarisi'nin İlk Devrinin Bir Cami Tipi Hakkında”, *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Ankara 19-24 Ekim 1959*, Ankara, 1962, s. 187-188; Semavi Eyice, “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli-Camiler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, XXI, İstanbul, 1962, s.1-80; Albert Gabriel, “Bursa'da Murad I Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi”, *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara, 1942, s.37-43.

Bu yapılarının hemen hepsinde bir son cemaat yeri ile karşılaşmaktadır. Son cemaat yeri orta birimi genellikle daha yüksek ve daha vurgulu verilmektedir. Son cemaat yerinde genellikle kubbe ve tonoz örtü olarak tercih edilmektedir. Yapıların pek çoğunda, istisnai birkaç örnek hariç, anıtsal taçkapılar yoktur.

Tabhaneli camilerde, XV. yüzyılın ortalarından itibaren mekanların dağılımında, sayılarında ve boyutlarında bir takım değişiklikler olmaktadır. Bu camilerde çözümlenin görüldüğü en somut örnek, *Ankara Karacabey İmaretî* ile başlayan ibadet mekanının yarım kubbeyle örtülmesidir (Şek.6). Bu tarihten itibaren yapılarda bir küçülme başlamaktadır.

Erken dönem yapılarında iki mekan arasında kot farkı çok belirgin iken zaman ilerledikçe bu fark ortadan kalkmıştır. *Afyon Gedik Ahmet Paşa İmaretî*² ve *İstanbul Mahmut Paşa İmaretî*²nde (Şek.3) görüldüğü gibi, eş büyüklükte kubbelerle örtülü ibadet mekanı ve avlu arasında kot farkı yoktur. Artık bu iki birim ibadet mekan olarak değerlendirilmektedir.

Daha sonraki örneklerde *Edirne II. Bayezid İmaretî* ve *Tokat Hatuniye İmaretî*²nde olduğu gibi, avlunun tamamen ortadan kalktığı, sadece kare planlı kubbeyle örtülü bir ibadet mekanının varlığı söz konusudur. *İstanbul II. Bayezid İmaretî* ve *Diyarbakır Fatih Paşa Camii* merkezi planlı ibadet mekanları ile diğer tabhaneli camilerden tamamen farklı örneklerdir (Şek.8).

Asıl büyük çözümler tabhane mekanlarında ortaya çıkmıştır. Geç dönem yapılarında, tabhane mekanlarının avluyla ilişkisi kalmamıştır. *Afyon Gedik Ahmet Paşa İmaretî*²nde yapının iki yanındaki ikişer tabhane mekanının arasına dağılım görevi gören bir eyvan yerleştirilmiştir. *İstanbul Mahmut Paşa İmaretî*²nde ise, ana mekanın üç yönünün “U” şeklinde dolanan bir koridorla tabhane mekanına ulaşılmaktadır (Şek.3). *İstanbul Davut Paşa Camii*²nde ise ibadet mekanının doğu ve batısına yerleştirilmiş birer tabhane mekanına giriş kuzeydeki birer eyvanla sağlanmıştır. Buna karşı *Edirne* ve *İstanbul II. Bayezid* imaretleri dört eyvanlıdır (Şek.8). Eyvanların köşelerindeki mekanlar haçvari planlı, dokuz birimlidir ve her birim birer kubbe ile örtülüdür. Girişleri de son cemaat yerinden sağlanmaktadır.

Yapılarda avlunun tamamen ortadan kalkmasıyla, *Edirne* ve *İstanbul II. Bayezid* imaretleri ve *İstanbul Sultan Selim Camii*²nde de olduğu gibi kuzeyde dört yönden revakla çevrili büyük avlular yer almaktadır.

Anadolu’daki tabhaneli camilerden bugün ayakta olan ve tespit edebildiğimiz 64 yapının sınıflandırılması avlu ve ibadet mekanının boyutlarına ve örtü unsurlarına göre yapılabilmektedir. İlk grupta avlu ve ibadet mekanının boyutları dikkate alınarak üç adet alt grup oluşturulmuştur. Örtü unsurlarına göre meydana getirilen örneklerde ise dört adet alt grup belirlenmiştir. XV. yüzyıl ile başlayan mekan çözülmesi ile avlu mekanı ortadan kalmıştır. Avlusuz örnekler ile farklı plan şemasına sahip örnekler de başka grupları oluşturmaktadır (Tablo 1-2, Şek. 1-8).

I-Avlu ve İbadet Mekanı İçeren Tabhaneli Camiler³

I.1. Mekan Boyutlarına Göre Tabhaneli Camiler

I.1.1. Avlusuz İbadet Mekanından Büyük Olanlar

²Plan için bkz. Acar, *a.g.t.*, s.474, Şekil 172.

³Bkz. Tablo 1-2.

- I.1.2. İbadet Mekanı Avlusundan Büyük Olanlar
- I.1.3. Avlu ve İbadet Mekanı Eş Büyüklükte Olanlar
- I.2. Örtü Unsurlarının Dağılımına Göre Tabhaneli Camiler
- I.2.1. Avlu Kubbe, İbadet Mekanı Tonoz ile Örtülü Olanlar
- I.2.1.A. Beşik Tonozlular
- I.2.1.B. Aynalı Manastır Tonozlular
- I.2.2. Avlu Tonoz İbadet Mekanı Kubbe ile Örtülü Olanlar
- I.2.3. Avlu Kubbe, İbadet Mekanı Yarım Kubbe ile Örtülü Olanlar
- I.2.4. Avlu ve İbadet Mekanı Ahşap Tavan ile Örtülü Olanlar

II. Avlusuz Örnekler

III. İbadet Mekanı Farklı Bir Şemaya Sahip Örnekler⁴

Yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere tabhaneli camilerde plan şemasında karakteristik özellikler XV. yüzyıl ortalarına kadar korunmuştur. Yapıların tipolojik özellikleri ise ana bölümlerin, avlu ve ibadet mekanının, boyutları ve örtü unsurlarındaki farklılıklarla gerçekleştirilebilmiştir. XV. yüzyıldan sonra avlunun ana bünyede tercih edilmemeye başlaması tipoloji de avlusuz örneklerin oluşmasına neden olmuştur (Tablo 1-2, Şek.8).

Tabhaneli camilerde yapılan ikinci bir tipoloji denemesi tabhane mekanları ile ilgilidir. Tabhane mekanları yukarıda da değinildiği üzere ilk örneklerde avluya açılmaktadır. Avlunun iki yanında konumlanmış mekanların sayısı 2 ile 6 arasında değişmektedir. Avlu mekanında görülen XV. yüzyıldaki çözülme tabhane mekanlarında da karşımıza çıkmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren avlunun ortadan kalkması ile tabhane mekanlarının girişleri dıştan sağlanmaya başlamıştır. Karakteristik örneklerde tabhane mekanları ile ibadet mekanının doğrudan bağlantısı yoktur. Avlunun ortadan kalkması ile bazı örneklerde bugün tabhane mekanlarının ibadet mekanı ile girişlerinin oluşmasına neden olmuştur. Ancak günümüzde pek çok yapıda görülen tabhane mekanı ve ibadet mekanı arasındaki girişler, yapı tamamen cami işlevi kazandıktan sonra pencerelerin kapıya dönüştürülmesi ile meydana gelen dönem müdahaleleridir (Tablo 3-4).

Tabhane mekanlarının plan şekillerinde yola çıkarak, kare planlılar, dikdörtgen planlılar ve haçvari dört eyvanlılar adlı kategorilerde alt başlıklar oluşturulmaya çalışılmıştır. *İstanbul II. Bayezid İmaretî*'nin tabhane mekanları bu gruplar dışında kaldığı için üniktir. Kendi içinde bir plan şeması içeren tabhane mekanları enine dikdörtgen planlıdır. Mekanın merkezi, boyuna dikdörtgen planlı dağılım işlevinde birer hacim içermektedir. Bu hacmin kuzey ve güney duvarlarına doğu-batı yönlü birer kemer atılarak kare bir alan oluşturulmuş ve bu alan bir kubbe ile örtülmüştür. Merkezi hacmin iki yanında ikişer adet kare planlı mekan vardır. Bu mekanlar birer ocak nişi içermektedir⁵.

Tabhane mekanları ile yapılan gruplamada, mekanlarda kullanılan örtü unsurları da değinilmiş, kubbe, tonoz ve ahşap tavanlı örnekleri içeren birer alt başlık oluşturmuştur.

⁴İstanbul II. Bayezid İmaretî (1501/1505-06) ve Diyarbakır Fatih Paşa Camii (1516-20), Acar, *a.g.t.*, s. 581-595; 611-618.

⁵Acar, *a.g.t.*, Şek.218.

XV. yüzyıldan sonra meydana gelen çözülme ile tabhane mekanlarının yapı ile bağlantısı koparılmaya çalışılmıştır. Artık tabhane mekanı ile doğrudan ilişkili avlu yoktur. Mimari bir unsur olan girişin formu ya da konumu bir tipoloji çalışması için gerekli görülmebilir. Ancak, XV. yüzyıldan sonra inşa edilmiş yapılarda tabhane mekanlarının girişlerinin son cemaat yerinden ya da yan duvarlardan verilmesi plan şemasındaki değişimi gösterdiği için önemli görülmüş ve böyle bir kategori oluşturulmuştur. Erken örneklerde ibadet mekanı ile kesinlikle bağlantısı olmayan tabhane mekanları ya doğrudan avluya ya da koridorlar/geçiş mekanları ile yine avluya açılmaktaydı. XV. yüzyılda plan şemasından avlunun kaldırılması, bu mekanların mahremiyetini de bozmuş, ana yapı ile tabhane mekanlarının ilişkisi tamamen kesilmiştir. Artık tabhane mekanlarına ulaşım dıştan sağlanmaktadır. Yapılardaki işlev değişimi ile birlikte bazı yapılarda tabhane mekanlarının avluya açılan duvarları yırtılmış, mekanlar birer eyvan görünümü almıştır. *Amasya Hatuniye* ve *Manisa Hatuniye* camilerinde⁶ ise tüm ara duvarlar kaldırılarak mekanların arası ve ibadet mekanı ile kemerler aracılığı ile bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Avlusuz örneklerde ise tabhane mekanlarının ibadet mekanına açılan pencereleri kapiya dönüştürülerek ibadet mekanı ile ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Çözülmenin en iyi görüldüğü örnekler *İstanbul Davut Paşa İmaret*i ile *Afyon Gedik Ahmet Paşa İmaret*i'dir⁷. Her iki yapıda da tabhane mekanları yapının iki yanındadır. Mekanlar arasında ve/veya yanlarında inşa edilen eyvanlar birer dağılım mekanı işlevindedir ve ibadet mekanı ile ilişkili değildir (Tablo 1-2).

Tablo -1. Avlu ve İbadet Mekanının Analizi.

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlunun İbadet Mekanından Büyük Olduğu Örnekler	İbadet Mekanı ve Avlunun Eş Büyüklükte Olduğu Örnekler	İbadet Mekanının Avludan Daha Büyük Olduğu Örnekler	Avlusuz Örnekler
1	Orhan Gazi İmaret	İznik	1334-35	x			
2	Postınpuş Baba Zaviyesi	Yenişehir	14.yy. ilk yarısı				x
3	Ulu Cami	Arapkir	14.yy. ilk yarısı	x			
4	Orhan Gazi İmaret	Bilecik	14. yy		x		
5	Hüdavendigâr İmaret	Bursa	1362-1385	x			
6	Nilüfer Hatun İmaret	İznik	1388	x			
7	Yakup Çelebi İmaret	İznik	1389			x	
8	Ali Paşa İmaret	Bursa	14.yy. sonları	x			
9	Firuz Bey İmaret	Milas	1396			x	
10	Ebu İshak Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonu/1479			x	

⁶a.g.t., Şek.226; 201.

⁷Acar, a.g.t., Şek. 177; 172.

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlunun İbadet Mekanından Büyük Olduğu Örnekler	İbadet Mekanı ve Avlunun Eş Büyüklükte Olduğu Örnekler	İbadet Mekanının Avludan Daha Büyük Olduğu Örnekler	Avlusuz Örnekler
11	Yıldırım İmaretı	Bursa	14.yy. sonları	x			
12	Timurtaş Paşa Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonları			x	
13	Yıldırım Bayezid İmaretı	Edirne	1399-1400	x			
14	Yıldırım İmaretı	Balıkesir	14. yy. sonları	x			
15	Horozlu İmaret	Tokat	15.yy. başı	x			
16	Hamza Bey Zaviyesi	Tokat	1412	x			
17	Yakup Paşa İmaretı	Amasya	1413	x			
18	Bayezid Paşa İmaretı	Amasya	1414	x			
19	Yeşil İmaret	Bursa	1415-19	x			
20	Orhan İmaretı	Bursa	1339-40/1417	x			
21	Ali Bey İmaretı	Manisa	1418-19	x			
22	Gazi Mihal İmaretı	Edirne	1422	x			
23	Muradiye İmaretı	Edirne	1425-1426	x			
24	Muradiye İmaretı	Bursa	1425-26	x			
25	Beylerbeyi İmaretı	Edirne	1429	x			
26	Mustafa Bey İmaretı	Havza	1429-30	x			
27	Yörgüç Paşa İmaretı	Amasya	1430	x			
28	Koca Mehmet Paşa İmaretı	Osmanlık	1430-31	x			
29	Karacabey İmaretı	Ankara	1427-28/1440	x			
30	Mezid Bey İmaretı	Edirne	1441-1442	x			
31	Yahşi Bey İmaretı	Tire	15.yy. ilk yarısı	x			
32	Yakup Çelebi İmaretı	Kütahya	1411-12/1414-1440-41	x			
33	Akşemseddin Camii	Osmanlık	15.yy. ilk yarısı			x	
34	İsmail Bey İmaretı	Kastamonu	1454	x			
35	Karacabey İmaretı	Bursa	1456-57	x			
36	Hamza Bey İmaretı	Bursa	15.yy. ortaları	x			
37	Mahmut Paşa Camii	İstanbul	1462-1463		x		
38	Hızır Paşa İmaretı	Amasya	15.yy. ortaları		x		
39	Aynalı İmaret	Bursa	1467			x	
40	Murat Paşa İmaretı	İstanbul	1471-72		x		
41	Rum Mehmed Paşa Camii	İstanbul	1471-1472	x			
42	Gedik Ahmet Paşa İmaretı	Afyon	1472		x		
43	İshak Paşa İmaretı	İnegöl	1476	x			
44	Elvan Bey Zaviyesi	Geyve	15.yy. ortaları	x			

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlunun İbadet Mekanından Büyük Olduğu Örnekler	İbadet Mekanı ve Avlunun Eş Büyüklükte Olduğu Örnekler	İbadet Mekanının Avludan Daha Büyük Olduğu Örnekler	Avlusuz Örnekler
45	Davut Paşa İmaretı	İstanbul	1485				x
46	Hatuniye İmaretı	Tokat	1485				x
47	Sofular İmaretı	Amasya	1485			x	
48	Mehmet Paşa İmaretı	Amasya	1486				x
49	II. Bayezid İmaretı	Edirne	1487-1488				x
50	Hatuniye Camii	Manisa	1490-91				x
51	Yıldırım Camii	Kurşunlu	15. yy. sonları	x			
52	Taceddin Paşa İmaretı	Vezirköprü	15.yy. sonları		x		
53	Hüseyin Bey Camii	İncik	1498-99				x
54	Bali Bey İmaretı	Yenişehir	15.yy. sonları				x
55	II. Bayezid İmaretı	İstanbul	1501/1505-6				x
56	Kara Davut Paşa Camii	İstanbul	1505-6				x
57	Hatuniye İmaretı	Trabzon	16.yy. başları				x
58	Hatuniye Camii	Amasya	1510		x		
59	Fatih Paşa Camii	Diyarbakır	1516-20				x
60	Sultan Selim Camii	İstanbul	1522				x
61	Sinan Paşa İmaretı	Sincanlı	1524-25		x		
62	Piri Mehmet Paşa Camii	İstanbul	1530-31				x
63	Uzun Hasan Camii	Fethiye	1566				x
64	İbrahim Bey İmaretı	Kozluk	1705				x
<i>Toplam</i>				33	8	7	16

Tablo -2. Avlu ve İbadet Mekanının Analizi (Örtü Unsurları).

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlu Örtüsü			İbadet Mekanı Örtüsü				
				Kubbe	Tonoz	Tavan	Kubbe	Yarım Kubbe	Tonoz	Tavan	
1	Orhan Gazi İmaretı	İznik	1334-35		x					x	
2	Postınpuş Baba Zaviyesi	Yenişehir	14.yy. ilk yarısı				x				
3	Ulu Cami	Arapkir	14.yy. ilk yarısı	x			x				

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlu Örtüsü			İbadet Mekanı Örtüsü			
				Kubbe	Tonoz	Tavan	Kubbe	Yarım Kubbe	Tonoz	Tavan
4	Orhan Gazi İmareti	Bilecik	14. yy	x			x			
5	Hüdavendigâr İmareti	Bursa	1362-1385	x					x	
6	Nilüfer Hatun İmareti	İznik	1388	x			x			
7	Yakup Çelebi İmareti	İznik	1389	x			x			
8	Ali Paşa İmareti	Bursa	14.yy. sonları	x			x			
9	Firuz Bey İmareti	Milas	1396							
10	Ebu İshak Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonu/1479	x					x	
11	Yıldırım İmareti	Bursa	14.yy. sonları	x			x			
12	Timurtaş Paşa Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonları	x					x	
13	Yıldırım Bayezid İmareti	Edirne	1399-1400	x					x	
14	Yıldırım İmareti	Balıkesir	14. yy. sonları			x				x
15	Horozlu İmareti	Tokat	15.yy. başı	x					x	
16	Hamza Bey Zaviyesi	Tokat	1412	x					x	
17	Yakup Paşa İmareti	Amasya	1413	x			x			
18	Bayezid Paşa İmareti	Amasya	1414	x			x			
19	Yeşil İmareti	Bursa	1415-19	x			x			
20	Orhan İmareti	Bursa	1339-40/1417	x			x			
21	Ali Bey İmareti	Manisa	1418-19			x				x
22	Gazi Mihal İmareti	Edirne	1422	x					x	
23	Muradiye İmareti	Edirne	1425-1426	x			x			
24	Muradiye İmareti	Bursa	1425-26	x			x			
25	Beylerbeyi İmareti	Edirne	1429	x			x	x		
26	Mustafa Bey İmareti	Havza	1429-30	x			x			
27	Yörgüç Paşa İmareti	Amasya	1430	x			x			
28	Koca Mehmet Paşa İmareti	Osmancık	1430-31	x			x			
29	Karacabey İmareti	Ankara	1427-28/1440					x		
30	Mezid Bey İmareti	Edirne	1441-1442	x			x			
31	Yahşi Bey İmareti	Tire	15.yy. ilk yarısı	x				x		
32	Yakup Çelebi İmareti	Kütahya	1411-12/1414-1440-41							

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlu Örtüsü			İbadet Mekanı Örtüsü			
				Kubbe	Tonoz	Tavan	Kubbe	Yarım Kubbe	Tonoz	Tavan
33	Akşemseddin Camii	Osmancık	15.yy. ilk yarısı		x		x			
34	İsmail Bey İmaret	Kastamonu	1454							
35	Karacabey İmaret	Bursa	1456-57	x			x			
36	Hamza Bey İmaret	Bursa	15.yy. ortaları	x			x			
37	Mahmut Paşa Camii	İstanbul	1462-1463	x			x			
38	Hızır Paşa İmaret	Amasya	15.yy. ortaları			x				x
39	Aynalı İmaret	Bursa	1467	x			x			
40	Murat Paşa İmaret	İstanbul	1471-72	x			x			
41	Rum Mehmed Paşa Camii	İstanbul	1471-1472	x				x		
42	Gedik Ahmet Paşa İmaret	Afyon	1472	x			x			
43	İshak Paşa İmaret	İnegöl	1476	x			x			
44	Elvan Bey Zaviyesi	Geyve	15.yy. ortaları	x					x	
45	Davut Paşa İmaret	İstanbul	1485				x			
46	Hatuniye İmaret	Tokat	1485				x			
47	Sofular İmaret	Amasya	1485		x		x			
48	Mehmet Paşa İmaret	Amasya	1486				x			
49	II. Bayezid İmaret	Edirne	1487-1488				x			
50	Hatuniye Camii	Manisa	1490-91				x			
51	Yıldırım Camii	Kurşunlu	15. yy. sonları		x		x			
52	Taceddin Paşa İmaret	Vezirköprü	15.yy. sonları	x			x			
53	Hüseyin Bey Camii	İnecik	1498-99				x			
54	Bali Bey İmaret	Yenişehir	15.yy. sonları				x			
55	II. Bayezid İmaret	İstanbul	1501/1505-6				x			
56	Kara Davut Paşa Camii	İstanbul	1505-6							
57	Hatuniye İmaret	Trabzon	16.yy. başları				x			
58	Hatuniye Camii	Amasya	1510	x			x			
59	Fatih Paşa Camii	Diyarbakır	1516-20				x			
60	Sultan Selim Camii	İstanbul	1522				x			
61	Sinan Paşa İmaret	Sincanlı	1524-25	x			x			

SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Avlu Örtüsü			İbadet Mekanı Örtüsü			
				Kubbe	Tonoz	Tavan	Kubbe	Yarım Kubbe	Tonoz	Tavan
62	Piri Mehmet Paşa Camii	İstanbul	1530-31				x			
63	Uzun Hasan Camii	Fethiye	1566				x			
64	İbrahim Bey İmareti	Kozluk	1705				x			
<i>Toplam</i>				37	4	3	45	4	9	3

Tabhane Mekanları

I-Tabhane Sayılarına Göre Dağılım⁸

- I.1. Avlunun İki Yanında Birer Adet Tabhane Mekanı Olan Örnekler
- I.2. İbadet Mekanının İki Yanında Birer Adet Tabhane Mekanı Olan Örnekler
- I.3. Avlunun İki Yanında İkişer Adet Tabhane Mekanı Olan Örnekler
- I.4. Avlunun İki Yanında Üçer Adet Tabhane Mekanı Olan Örnekler
- I.5. Asimetrik Plan Şemasına Sahip Örnekler

II-Plan Şekline Göre Tabhane Mekanları

- II.1. Dikdörtgen Planlılar
- II.2. Kare Planlılar
- II.3. Haçvari Dört Eyvanlılar

III-Örtü Unsurlarına Göre Tabhane Mekanları

- III.1. Kubbe İle Örtülü Örnekler
- III.2. Tonoz İle Örtülü Örnekler
  - III.2.1. Beşik Tonoz
  - III.2.2. Aynalı Manastır Tonozu
  - III.2.3. Yıldız Tonozlu
  - III.2.4. Çapraz Tonoz
- III.3. Ahşap Tavanlılar

IV-Tabhane Mekanlarının Yapı İle Bağlantısı

- IV.1. Girişi Avludan Sağlanan Örnekler
- IV.2. Girişleri Geçiş Mekanına/Koridora Açılan Örnekler
- IV.3. Son Cemaat Yeri ile Bağlantılı Örnekler
- IV.4. Girişleri Yan Duvarlara Açılan Örnekler (Dışta aralarında/yanlarında bir eyvan olan örnekler)

⁸Bkz. Tablo 3-4.

Tablo 3.Tabhane Mekanlarının Analizi (Örtü Unsurları).

KATALOG SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Tabhane adeti	Tabhane Mekanı Örtüsü			Tabhane Geçişleri				
					Kubbe	Tonoz	Tavan	Pandantif	Tromp	Türk Üçgeni	Bozulmuş form	
1	Orhan Gazi İmaretı	İznik	1334-35	2Yıkık		x						
2	Postınpuş Baba Zaviyesi	Yenişehir	14.yy. ilk yarısı	2	x					x		
3	Ulu Cami	Arapkir	14.yy. ilk yarısı	2		x						
4	Orhan Gazi İmaretı	Bilecik	14. yy	2Yıkık		x						
5	Hüdavendigâr İmaretı	Bursa	1362-1385	6		x						
6	Nilüfer Hatun İmaretı	İznik	1388	2	x			x				
7	Yakup Çelebi İmaretı	İznik	1389	2		x						
8	Ali Paşa İmaretı	Bursa	14.yy. sonları	2		x						
9	Firuz Bey İmaretı	Milas	1396	2								
10	Ebu İshak Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonu/1479	2		x						
11	Yıldırım İmaretı	Bursa	14.yy. sonları	4		x						
12	Timurtaş Paşa Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonları	2		x						
13	Yıldırım Bayezid İmaretı	Edirne	1399-1400	2	x						x	
14	Yıldırım İmaretı	Balıkesir	14. yy. sonları	2		x						
15	Horozlu İmaret	Tokat	15.yy. başı	4	x						x	
16	Hamza Bey Zaviyesi	Tokat	1412	3		x						
17	Yakup Paşa İmaretı	Amasya	1413	2	x						x	
18	Bayezid Paşa İmaretı	Amasya	1414	4	x						x	
19	Yeşil İmaret	Bursa	1415-19	4	x	x		x				
20	Orhan İmaretı	Bursa	1339-40/1417	4	x	x		x				

KATALOG SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Tabhane adeti	Tabhane Mekanı Örtüsü			Tabhane Geçişleri			
					Kubbe	Tonoz	Favan	Pandantif	Tromp	Türk Üçgeni	Bozulmuş form
21	Ali Bey İmaretı	Manısa	1418-19	2			x				
22	Gazi Mihal İmaretı	Edırne	1422	2	x			x			
23	Muradıye İmaretı	Edırne	1425-1426	2	x			x			
24	Muradıye İmaretı	Bursa	1425-26	4	x		x		x		
25	Beylerbeyı İmaretı	Edırne	1429	2	x			x			
26	Mustafa Bey İmaretı	Havza	1429-30	3		x					
27	Yörgüç Paşa İmaretı	Amasya	1430	3	x					x	
28	Koca Mehmet Paşa İmaretı	Osmancık	1430-31	2	x			x			
29	Karacabey İmaretı	Ankara	1427-28/1440	2							
30	Mezıd Bey İmaretı	Edırne	1441-1442	2	x				x	x	
31	Yahşi Bey İmaretı	Tıre	15.yy. ilk yarısı	2	x			x			
32	Yakup Çelebi İmaretı	Kütahya	1411-12/1414-1440-41	2							
33	Akşemseddın Camii	Osmancık	15.yy. ilk yarısı	2		x					
34	İsmail Bey İmaretı	Kastamonu	1454	3							
35	Karacabey İmaretı	Bursa	1456-57	2	x			x			
36	Hamza Bey İmaretı	Bursa	15.yy. ortaları	2					x	x	
37	Mahmut Paşa Camii	İstanbul	1462-1463	6	x			x		x	
38	Hızır Paşa İmaretı	Amasya	15.yy. ortaları	2			x				
39	Aynalı İmaret	Bursa	1467	2Yıllık							
40	Murat Paşa İmaretı	İstanbul	1471-72	4	x			x			
41	Rum Mehmed Paşa Camii	İstanbul	1471-1472	4	x			x			

KATALOG SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Tabhane adeti	Tabhane Mekanı Örtüsü			Tabhane Geçişleri				
					Kübbe	Tonoz	Tavan	Pandantif	Tromp	Türk Üçgeni	Bozulmuş form	
42	Gedik Ahmet Paşa İmareti	Afyon	1472	4	x						x	
43	İshak Paşa İmareti	İnegöl	1476	2	x						x	
44	Elvan Bey Zaviyesi	Geyve	15.yy. ortaları	2	x						x	
45	Davut Paşa İmareti	İstanbul	1485	4	x				x			
46	Hatuniye İmareti	Tokat	1485	2	x						x	
47	Sofular İmareti	Amasya	1485	4		x						
48	Mehmet Paşa İmareti	Amasya	1486	4	x				x			
49	II. Bayezid İmareti	Edirne	1487-1488	2	x	x			x			
50	Hatuniye Camii	Manisa	1490-91	4	x				x			
51	Yıldırım Camii	Kurşunlu	15. yy. sonları	2		x						
52	Taceddin Paşa İmareti	Vezirköprü	15.yy. sonları	2	x				x			
53	Hüseyin Bey Camii	İnecik	1498-99	2	x				x			
54	Balı Bey İmareti	Yenişehir	15.yy. sonları	2	x				x			
55	II. Bayezid İmareti	İstanbul	1501/1505-6	2	x				x			
56	Kara Davut Paşa Camii	İstanbul	1505-6	2								
57	Hatuniye İmareti	Trabzon	16.yy. başları	2	x				x			
58	Hatuniye Camii	Amasya	1510	4		x						
59	Fatih Paşa Camii	Diyarbakır	1516-20	2	x					x		
60	Sultan Selim Camii	İstanbul	1522	2	x				x			
61	Sinan Paşa İmareti	Sincanlı	1524-25	2	x				x			
62	Piri Mehmet Paşa Camii	İstanbul	1530-31	2	x				x			
63	Uzun Hasan Camii	Fethiye	1566	2	x				x			

KATALOG SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	Tabhane adeti	Tabhane Mekanı Örtüsü			Tabhane Geçişleri			
					Kubbe	Tonoz	Tavan	Pandantif	Tromp	Türk Üçgeni	Bozulmuş form
64	İbrahim Bey İmareti	Kozluk	1705	2	x			x			
<i>Toplam</i>					39	19	3	26	4	13	

Tablo 4.Tabhane Mekanlarının Analizi.

KATALOG SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	YAPI İLE BAĞ LANTISI							Eyyvanlı Örnekler
				Avluya açılmakta	İbadet Mekanına açılmakta	Son Cemaat Yerine açılmakta	Yan Duvarlara Açılmakta	Kuzey Cepheye Açılmakta	Geçiş mekanı/koridora	Yapının İki Yanında Fakat Tamamen Bağimsiz Birimler Halinde	
1	Orhan Gazi İmareti	İznik	1334-35	x							
2	Postınpuş Baba Zaviyesi	Yenişehir	14.yy. ilk yarısı						x		
3	Ülu Cami	Arapkir	14.yy. ilk yarısı	x							
4	Orhan Gazi İmareti	Bilecik	14. yy	x							
5	Hüdavendigâr İmareti	Bursa	1362-1385	x					x		x
6	Nilüfer Hatun İmareti	İznik	1388	x							
7	Yakup Çelebi İmareti	İznik	1389	x							
8	Ali Paşa İmareti	Bursa	14.yy. sonları	x							
9	Firuz Bey İmareti	Milas	1396	x							
10	Ebu İshak Zaviyesi	Bursa	14.yy. sonu/1479	x							
11	Yıldırım İmareti	Bursa	14.yy. sonları	x					x		x

KATALOG SIRA NO	YAPININ ADI	YERİ	TARİHİ	YAPI İLE BAĞ LANTISI								
				Avluya açılmakta	İbadet Mekanına açılmakta	Son Cernaat Yerine açılmakta	Yan Duvarlara Açılmakta	Kuzey Cepheye Açılmakta	Geçiş mekanı/koridora	Yapının İki Yanında Fakat Tamamen Bağımsız Birimler Halinde	Eyvanlı Örnekler	
52	Taceddin Paşa İmareti	Vezirköprü	15.yy. sonları	x								
53	Hüseyin Bey Camii	İncik	1498-99			x						
54	Bali Bey İmareti	Yenişehir	15.yy. sonları			x						
55	II. Bayezid İmareti	İstanbul	1501/1505-6									
56	Kara Davut Paşa Camii	İstanbul	1505-6									
57	Hatuniye İmareti	Trabzon	16.yy. başları			x						
58	Hatuniye Camii	Amasya	1510	x								
59	Fatih Paşa Camii	Diyarbakır	1516-20			x						
60	Sultan Selim Camii	İstanbul	1522							x		
61	Sinan Paşa İmareti	Sincanlı	1524-25			x						
62	Piri Mehmet Paşa Camii	İstanbul	1530-31				x					
63	Uzun Hasan Camii	Fethiye	1566			x						
64	İbrahim Bey İmareti	Kozluk	1705		x							
<i>Toplam</i>				41	1	10	3	1	10	2	6	

Sonuç

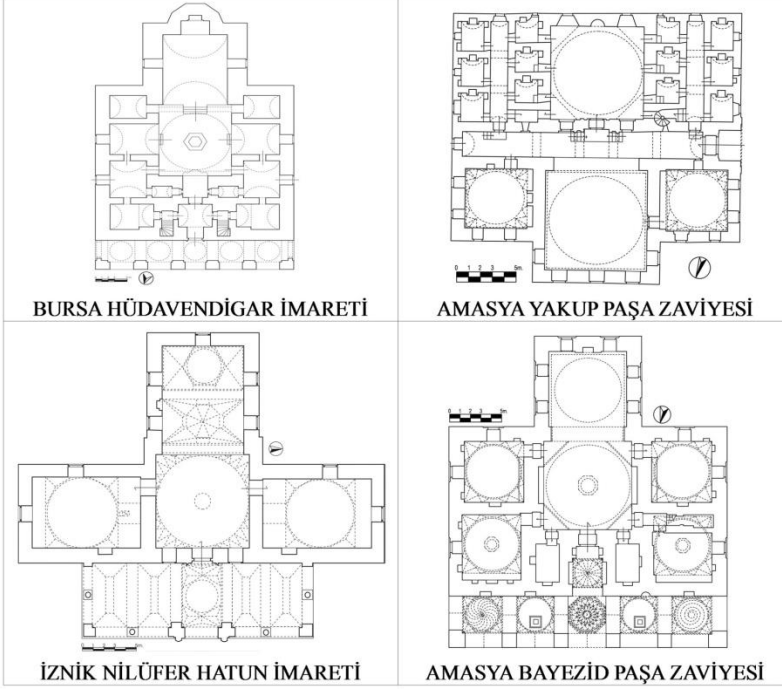
Tabhaneli camiler, Anadolu'da özellikle XIV. ve XV. yüzyıllarda, sosyal düzenin sağlanması, yeni iskan alanları yaratılması, ticaretin gelişmesi, yerleşik yaşama geçen nüfusun mesleki eğitime tabi tutulması gibi amaçlara yönelik faaliyetler yürüten kişi ve kurumlar için tasarlanmış özel bir yapı türüdür. Ahilerin ve gezici dervişlerin toplantı, ibadet ve barınma gereksinimlerini karşılayacak mekanlar içeren bu yapılar, sadece ibadet amacına yönelik olarak inşa edilen camilerden tamamen farklı bir kurguya sahiptirler.

İnşa edildikleri dönemin mimari özelliklerine ışık tutmalarının yanı sıra sosyal ve siyasal yapısına da ışık tutan ve kitabelerinde ya da belgelerde çoğunlukla *zaviye* ya da

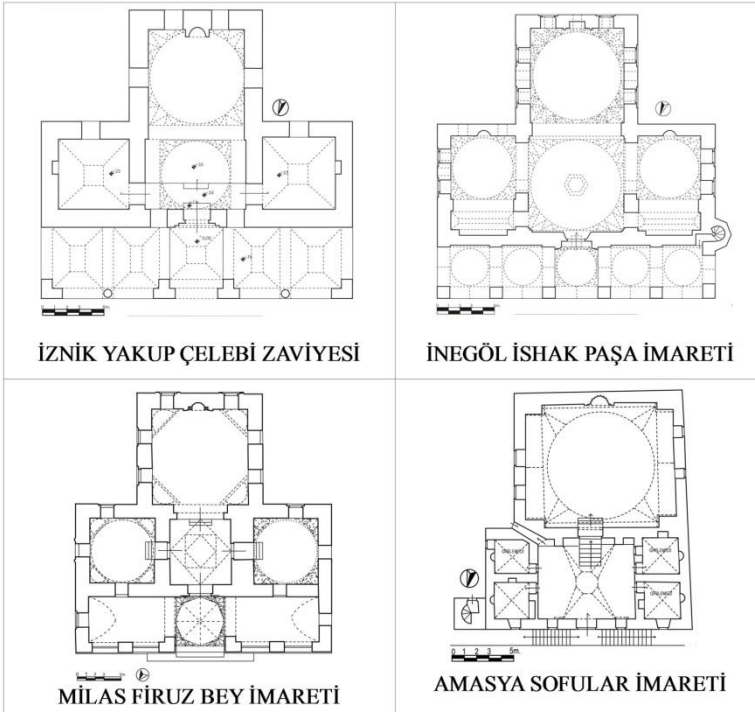
imaret adıyla tanımlanan bu tür yapılar, araştırmacılarca *Bursa Tipi*, *Ters T Planlı*, *Çok Fonksiyonlu*, *Zaviyeli*, *Yanları Kanatlı* ve *Çapraz Mihverli* gibi farklı adlarla tanıtılmıştır. Ancak bu tür yapıların, biçimsel özelliklere dayalı adlandırmalar yerine işlevsel özelliklerini dikkate alarak *tabhaneli cami* şeklinde adlandırılmasının daha uygun olduğu görüşünderiz.

Tabhaneli camilerin plan kurguları, geleneksel mimari uygulamalarına yeni tasarım anlayışı getirmiş ve adeta bir tip proje olarak benimsenerek Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde uygulama alanı bulmuştur. Hizmet verdikleri kişi ve kurumlara duyulan ihtiyaca paralel olarak, XIV. yüzyıl başlarından XV. yüzyıl ortalarına kadar sıkça inşa edilen bu tür yapılar, *avlu*, *ibadet mekanı* ve *tabhane mekanı* gibi başlıca üç bölümden oluşmaktadır. Erken tarihli örneklerde avlu boyutları bakımından ibadet mekanından daha vurguludur. İbadet mekanının zemin kotu, avlunun zemin kotundan yüksektir. Tabhane mekanlarına ulaşım çoğunlukla avludan, az sayıda örnekte ise hem avlu hem de geçiş mekanlarından sağlanmaktadır. Erken dönemin bu karakteristik özellikleri, XV. yüzyıl ortalarından itibaren, tabhaneli camilere duyulan ihtiyacın azalmasıyla birlikte terk edilmeye başlanmış; avlu zamanla ortadan kalkmıştır. Tabhane mekanlarına ulaşım dışarıdan sağlanmaya başlamıştır.

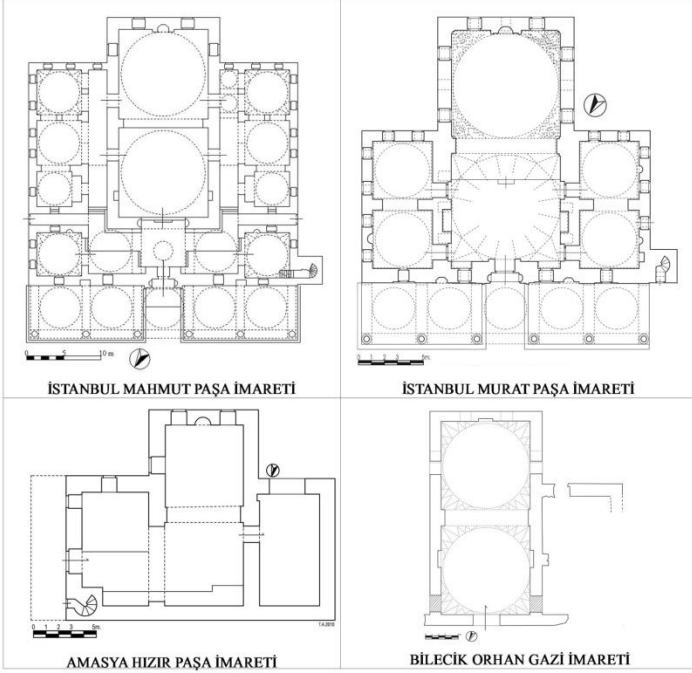
Anadolu'da, çoğunluğu Batı Anadolu'da olmak üzere günümüze ulaşabilmiş 64 tabhaneli cami bulunmaktadır. Bugün bu yapıların büyük bir kısmı cami, az sayıda örnek ise müze, kütüphane, depo ve aşevi işlevindedir. Plan özellikleri, mimari unsurları ve süslemeleri bakımından ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tuttuğumuz tabhaneli camilere ilişkin bir tipoloji denemesi de yapılmıştır. Anadolu Türk sanatı ve mimarisi Orta Asya, uzak doğu medeniyetleri, İslam medeniyeti ve yüzyıllardır aynı topraklarda çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış Anadolu'nun yerel medeniyetlerinden etkilenecek kendi kültür ve mimarisini meydana getirmiştir. Çalışmamızda, bu kriterler baz alınarak, tabhaneli camilerin, Anadolu mimarisi içerisindeki yeri belirlenmiştir.

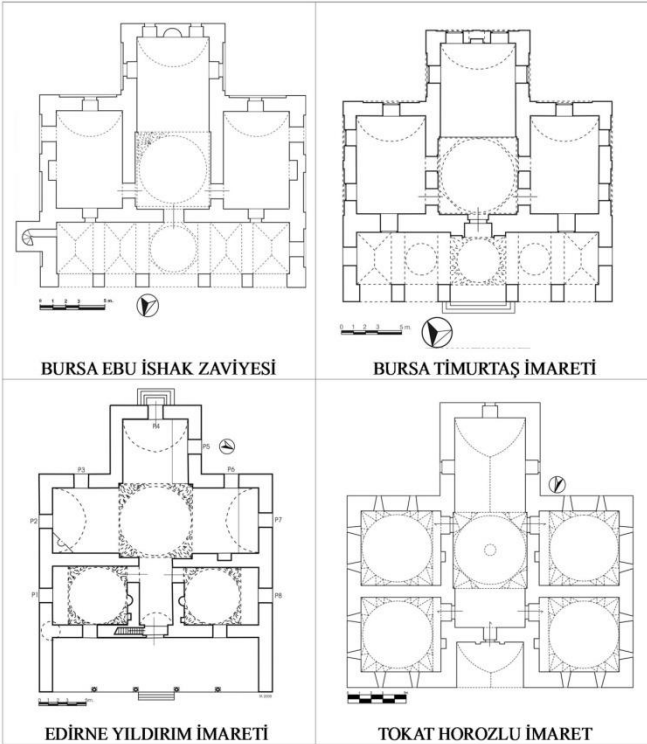
Şekil 1. Avlusu ibadet mekanından büyük olan tabhaneli camiler.

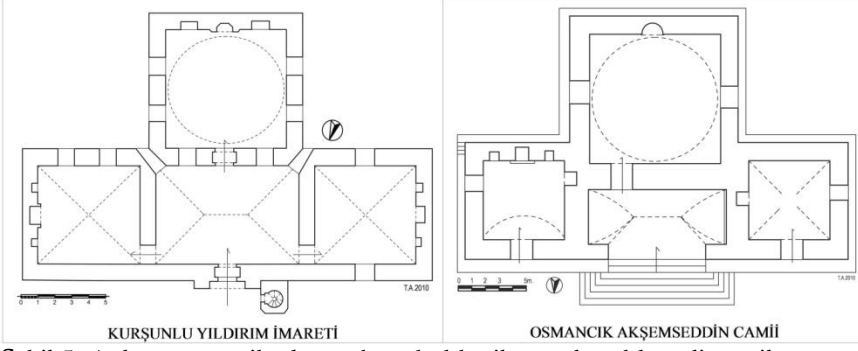
Şekil 2. İbadet mekanı avlusundan büyük olan tabhaneli camiler.

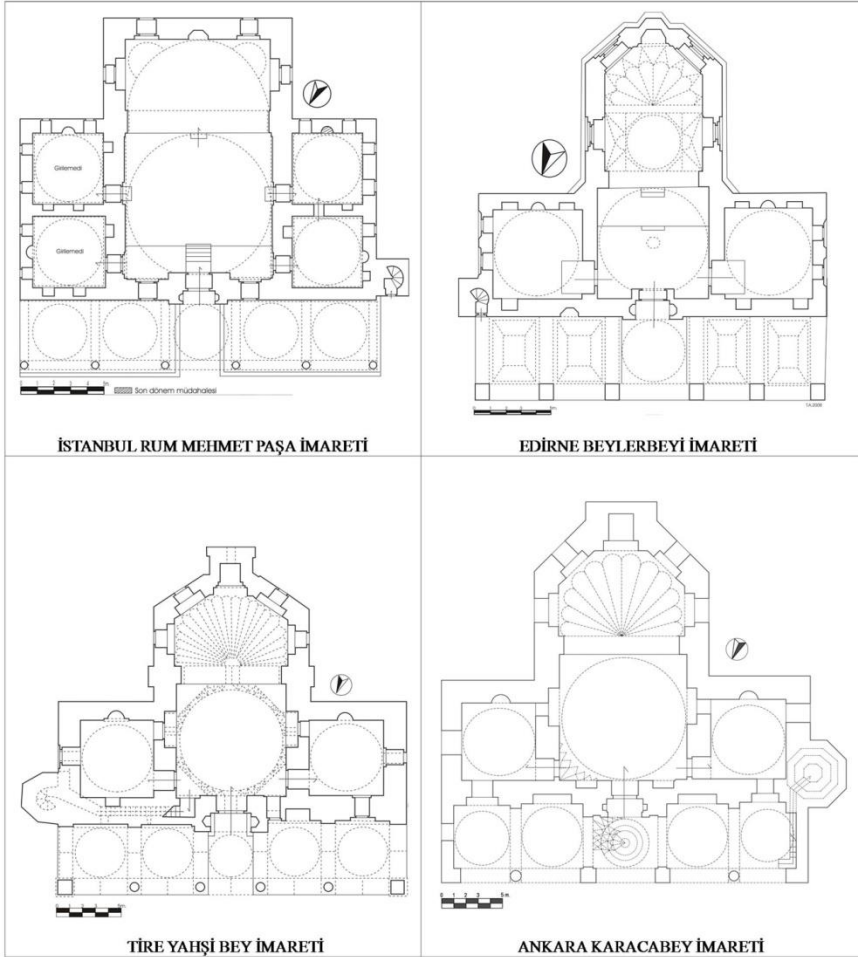
Şekil 3. Avlusu ve ibadet mekanı eş büyüklükte olan tabhaneli camiler.

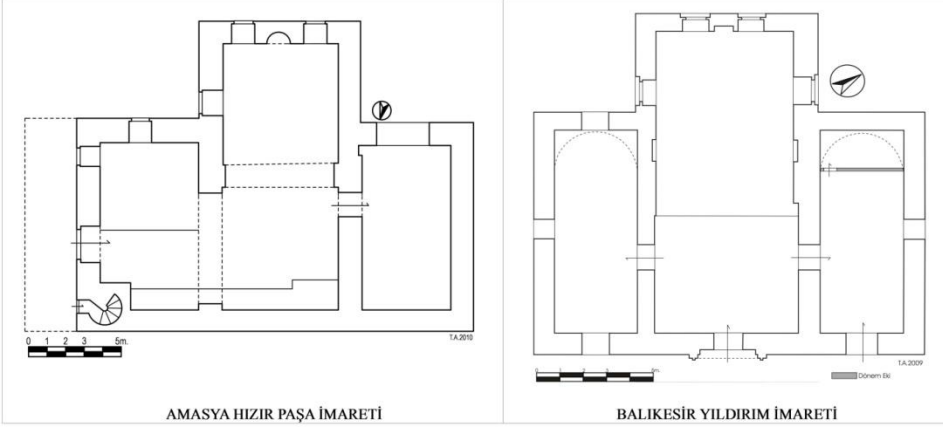
Şekil 4. Avlusu kubbe ibadet mekanı tonoz ile örtülü tabhaneli camiler.

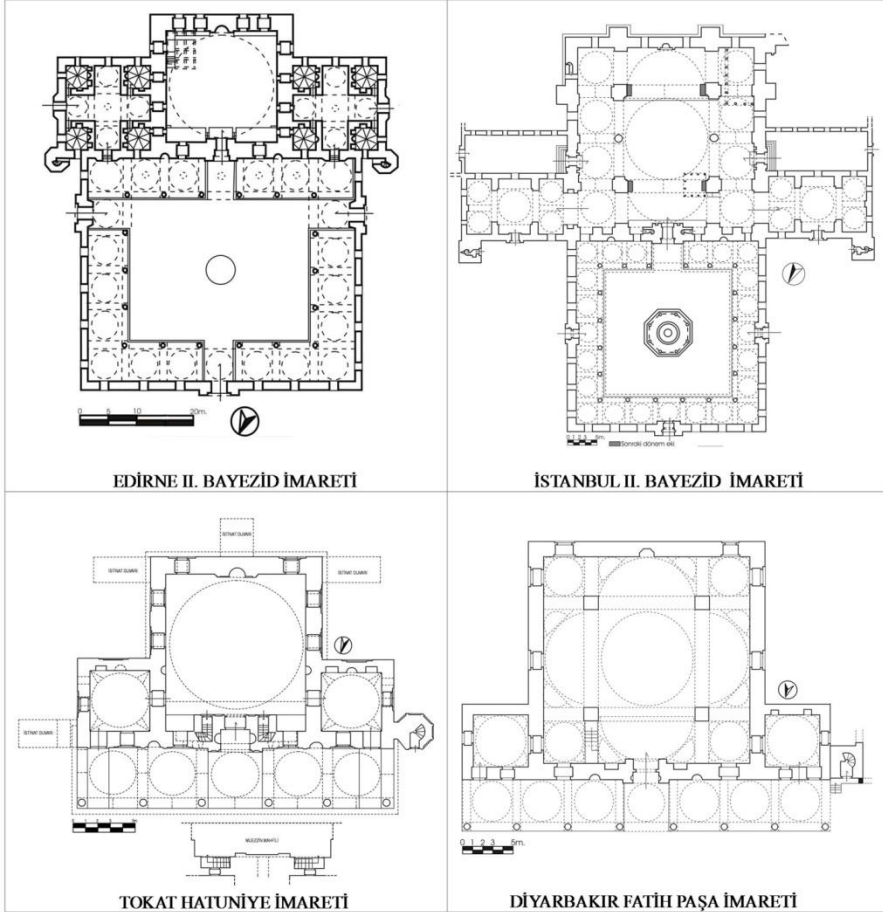
Şekil 5. Avlusu tonoz ibadet mekanı kubbe ile örtülü tabhaneli camiler.

Şekil 6. Avlu kubbe ibadet mekanı yarım kubbe ile örtülü tabhaneli camiler.

Şekil 7. Avlu ve ibadet mekanı tavan ile örtülü tabhaneli camiler.

Şekil 8. Avlusuz tabhaneli camiler.

Kaynakça

- ACAR, Türkan, “Bursa’daki Tabhaneli Camiler”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. Türk-İslam Sanatı BD.*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 2007.
- ACAR, Türkan, “Anadolu Türk Mimarisinde Tabhaneli Camiler”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD. Türk-İslam Sanatı BD., yayınlanmamış doktora tezi, İzmir, 2011.
- ALTINSAPAN, Erol, “Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazısı Genel Değerlendirilmesi”, Anadolu’da Tarikat Yapılarına Bakış (13-15.YY) Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2003, s.358-360.
- ALTINSAPAN, Erol, “Bilecik Orhan Gazi İmareti ve Osmanlı Dönemi Bilecik Kenti 2001 Yılı Sondaj ve Kazı Çalışmaları”, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan 2002), Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2002, s.41-54.
- ALTUN, Ara, Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 1988.
- ASLANAPA, Oktay, “İznik’te Sultan Orhan İmareti Kazısı”, Sanat Tarihi Yıllığı, C.I, (1964-65), s.16-38.
- ASLANAPA, Oktay, Turkish Art and Architecture, Faber and Faber, London, 1971.
- ASLANAPA, Oktay, Türk Sanatı, I-II, İstanbul, Kervan Yay., 1984.
- ASLANAPA, Oktay, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2004.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid (630-805) (1230-1402), C.1, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1989.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, “Bursa Orhan Gazi Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi”, Vakıflar Dergisi, VI, İstanbul, 1965, s.69-83.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, “Osmanlı Mimarisinin İlk Asrı”, Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Ankara 19-24 Ekim 1959, Ankara, 1962, s. 70-82.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, “Orhan Gazi Devrinde Mi’mari, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yıllık Araştırma Dergisi, I, 1956, Ankara, 1957, s. 115-155.
- BALDUCCI, Hermes, Rodos’ta Türk Mimarisi, TTK Yay., Ankara, 1945.
- BARKAN, Ömer Lütfü, “İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, II, Ankara, 1942, s. 279-304.
- BARKAN, Ömer Lütfü, “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğu’nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, İ.Ü. İktisad Fakültesi Mecmuası, XXIII/1-2, (1962-63), İstanbul, 1963, s.239-96.
- BARKAN, Ömer Lütfü, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolonizatör Türk Dervişleri”, Türkler, C.9, Ankara, 2002, s.133-153.
- ÇAĞ ATAY, Neşet, Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, Ankara, 1974.
- ÇAKMAK, Şakir, “Tabhaneler ve Gezici Dervişler”, Erken Osmanlı Sanatı, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 1999, s. 156-157.
- ÇETİNTAŞ, Sedat, Yeşil Cami ve Benzerleri Cami Değildir, İstanbul, 1958.
- ÇETİNTAŞ, Sedat, Türk Mimari Anıtları Osmanlı Devri, I-II, MEB Yay., İstanbul, 1946.

- DEVELLİOĞLU, Ferit, “Tab-hâne”, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2001, s.1011.
- DİEZ, Ernst– Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, Doğan Kardeş Yay., İstanbul, 1955.
- EMİR, Sedat, Erken Osmanlı Mimarisi’nde Çok-İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler, I-II, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- EYİCE, Semavi, Osmanlı-Türk Mimarisi’nin İlk Devrinin Bir Cami Tipi Hakkında”, Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Ankara 19-24 Ekim 1959, Ankara, 1962, s. 187-188.
- EYİCE, Semavi, “İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli-Camiler”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, XXI, İstanbul, 1962, s.1-80.
- EYİCE, Semavi, “La mosquée-zaviyah de Seyyid Mehmed Dede á Yenişehir”, Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens, in Memoriam Ernst Diez, İstanbul, 1963, s.49-68.
- EYİCE, Semavi, “Trakya’da İncik’de Bir Tabhaneli Cami”, Türk Enstitüsü Dergisi, I, 1970, s.171-196.
- EYİCE, Semavi, “Sincanlı’da Sinan Paşa İmaretı”, Vakıflar Dergisi, X, (Tıpkı Basım), Ankara, 2006, s.303-336.
- GABRİEL, Albert, “Bursa’da Murad I Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi”, Vakıflar Dergisi, II, Ankara, 1942, s.37-43.
- HASOL, Doğan, “Zaviyeli Cami”, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yay., İstanbul, Ocak, 2008, s.105.
- HASOL, Doğan, “Tabhane”, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yay., İstanbul, Ocak, 2008, s.445.
- İNALCIK Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), YKY., İstanbul, Ekim 2005.
- KURAN, Aptullah, İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami, O.D.T.Ü. Mimarlık fak. Yay., Ankara, 1964.
- LOWRY, Heath W., Studies in Defterology: Ottoman Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries, Isis Press, İstanbul, 1992.
- LOWRY, Heath W., Erken Dönem Osmanlı Devlet Yapısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, Ocak 2010.
- OCAK, A.Yaşar– Suraiya Faroqi, “Zaviye”, İslam Ansiklopedisi, C. 13, Eskişehir, 1997, s. 468-476.
- PARLA, Canan, “Bilecik Orhan Gazi İmaretı Restitüsyonu”, Anadolu’da Tarikat Yapılarına Bakış (13-15.YY) Bilecik Orhan Gazi İmaretı Kazı Sonuçları, (Ed. E. Altınsapan), Eskişehir, 2003, s.342-357.
- SÖZEN, Metin– Uğur Tanyeli, “Tabhane”, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.228-229.
- SÖZEN, Metin– Uğur Tanyeli, “Zaviye”, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.260.
- SÖZEN, Metin– Uğur Tanyeli, “Zaviyeli Cami”, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.260.
- UYVAL, Ali Osman, “Zaviyeli Camilerde Minare Problemi”, Türk Etnografya Dergisi, S.XX, Ankara, 1997.